
Rászorultság, vétlenség, státusz – A nőtartás háromfeltételes modellje a magyar jogtörténetben

Koncz Ibolya Katalin*

A tanulmány a nők magánjogi helyzetének jogtörténeti alakulását vizsgálja a 19–20. század fordulóján, különös tekintettel a nőtartás intézményére. Az elemzés bemutatja, miként korlátozta a patriarchális társadalmi struktúra a nők cselekvőképességét, és hogyan jelentek meg a „különjogok” a jogképesség-cselekvőképesség dichotómiájában. A kúriai ítélkezésben kialakult háromfeltételes modell – rászorultság, vétlenség, státusz – egyszerre szolgálta a méltányosság (*aequitas*), az emberi méltóság (*dignitas humana*) és a közösségi érdek (*bonum commune*) érvényesítését. A kutatás zárókövetkeztetése szerint a nőtartás példája bizonyítja: a jogfejlődés csak akkor tekinthető igazságosnak, ha egyszerre képes biztosítani a jogbiztonságot, a méltányosságot és a méltóság védelmét. Jelen tanulmány a korábbi kutatásokra, feltárt kúriai döntésekre építve készült.

Kulcsszavak: jogtörténet, nőtartás, cselekvőképesség, különjogok, kúriai gyakorlat, természetjog, rászorultság, vétlenség, státusz

Need, Blamelessness, and Status – The tripartite model of alimony in Hungarian legal history The study examines the historical development of women’s private law status at the turn of the 19th and 20th centuries, with particular focus on the institution of alimony. It explores how patriarchal social structures restricted women’s legal capacity and how “special laws” emerged in the dichotomy of legal and active capacity. The tripartite model developed in the jurisprudence of the Hungarian Curia – need, blamelessness, and status – served as a vehicle for applying *aequitas* (equity), *dignitas humana* (human dignity), and *bonum commune* (the common good). The concluding analysis highlights that the evolution of alimony exemplifies a broader truth: legal development can only be considered just if it simultaneously secures legal certainty, equity, and the protection of human dignity.

Keywords: legal history, alimony, legal capacity, special laws, Curia practice, natural law, need, blamelessness, status

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2025.3.257>

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Intézeti Tanszék.

1. Bevezetés

A nőtartás intézménye a 19-20. század fordulóján a magyar magánjog egyik legérzékenyebb csomópontja volt: a korábbi évszázadok során a helyi szokásjog, a városi statútumok, majd a bírói jogfejlesztés együttesen alakították a „háromfeltételes modell” – rászorultság - vétlenség – státusz – normatív kontúrjait.¹ A Kúria döntéseinek esetrendszere már korán jelezte, hogy a rászorultság mércéje relatív: nem pusztán létminimumot, hanem a házasság alatti életnívót is mérlegelni kellett, ha a felek társadalmi helyzete és a férj vagyoni ereje ezt indokolta. A vétlenség követelménye erkölcsi szűrőként működött: a nőtartásból való kizárás az „érdemtelenység” súlyos eseteire volt fenntartva, amelyeket a Kúria ítéleti indokolásai fokozatosan konkretizáltak. E közben a státuszfeltétel – volt házastársi státusz, újrَاهázasodás joghatása – jogbiztonsági funkciót töltött be, és világossá tette, hogy a tartásjog nem terjed ki informális relációkra.²

A történeti ítélkezésben és a korabeli szakirodalomban következetesen jelen voltak a természetjogi szempontok: a dignitas humana indokolta a méltányos életviszonyok megőrzését a házasság után is; az aequitas a bírói mérlegelés korrekciós elvévé vált; a bonum commune pedig a családi és közösségi stabilitás igényét tükrözte.³ A Kúria esetjoga nem elszigetelten működött: a korábbi századok városi normái és a szokásjog formálta a mérlegelés horizontját, és adott esetben katalizálta a bírói érvelés méltányossági fordulatait.⁴ A háromfeltételes modell így nem statikus definícióként született, hanem lassú doktrinális kristályosodás eredményeként, amely a magyar jogi modernizáció társadalmi feltételeire reagált.⁵ Jelen tanulmány a korábban már általam feldolgozott, bemutatott kúriai esetekre építve készült.

2. A rászorultság a nőtartás tekintetében – jogtörténeti értelmezés

A rászorultság a nőtartási jogosultság primus inter pares feltételeként jelent meg a hazai joggyakorlatban: a bíróságok először azt vizsgálták, hogy a volt feleség önálló létfenntartásra képes-e, majd ehhez viszonyították a volt férj teherviselő képességét.⁶ A dualizmus kori és kora 20. századi jogi normák kiterjesztették a rászorultság fogalmát: nem pusztán „biológiai minimumot”, hanem a házasság alatt megszokott életnívó méltányos fenntartását is védtek, ha a férj anyagi helyzete ezt

¹ Koncz, Ibolya Katalin: „Végleges nőtartásdíj alóli mentesülés a Kúria gyakorlata alapján a 20. század első felében”, *Jogtörténeti Szemle*, 14. évf., 4. sz. (2012), 1–5.; 1–2.

² Koncz, (2012), 1–5.; 4–5.

³ Petrasovszky, Anna: „Ius in sacra vs. ius circa sacra: Az állam és egyházak viszonya a 19. századi természetjog szerint”, *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf. (2019) 1. sz., 2. köt., 34–48.; 35–37.; Petrasovszky, Anna: „A természeti erőforrások állami védelmének megalapozása a 19. századi természetjogban”, *Agrár- és Környezetjog / Journal of Agricultural and Environmental Law*, 12. évf., 23. sz. (2017), 117–147.; 120–125.

⁴ Štenpien, Erik: „Adalékok a Bohuslav-féle döntvénytár történetéhez”, *Jogtörténeti Szemle*, 2016/4., 36–42.

⁵ Stipta, István: „A tisztaeszlári per és a korabeli büntető eljárásjog”, *Jogtörténeti Szemle*, 2012/4., 22–34.

⁶ Koncz (2012), 1–2.

megengedte.⁷ A kúriai gyakorlat a rászorultságot relatív mérceként kezelte: mindig a felek konkrét társadalmi státusához, vagyoni helyzetéhez és az együttélés alatt kialakult életmódhoz igazította a megítélést.⁸ E szemlélet mögött felismerhető a természetjogi megalapozás: a dignitas humana minimális – de nem csupán létfenntartási – tartalmat követelt, amely a társadalmi méltóság megőrzéséhez szükséges, ezért a „méltányos életszínvonal” követelése nem luxus, hanem normatív indoklás volt.⁹ A rászorultságot a Kúria nem tekintette abszolút jognak: korrelatív a férj teljesítőképességével, és az ítéletek rendszeresen figyelembe vették a gazdasági ciklusokból, hivatásváltásokból, vállalkozási kockázatokból fakadó ingadozásokat is.¹⁰ Ezzel párhuzamosan a Kúria anyagi helyzetromlás esetén sem tekintette megszüntethetőnek a tartást, ha a volt feleség ténylegesen rászoruló maradt; legfeljebb arányos csökkentést engedett meg, amely jól illeszkedett az aequitas korrekciós parancsához.¹¹

A rászorultság-tesztet a jogi normák külön sajátosságokkal árnyalták. A döntvénytárak gyakran szolgáltatottak olyan mérési pontokat, mint a lakás- és ruházkodási standard, az egészségügyi ellátás, az özvegyi/szétvált létben elvárható társas támogatás.¹² A városi polgárjoggal bíró nők egy részénél például korlátozott, de kifejezett „méltányos tartás” volt elvárható, amely a közösségi rang fenntartásához kötődő rítusok és szokások költségét is beleszámította a rászorultság fogalmába.¹³ Ez a horizontált jogforrási szerkezet – helyi normák és kúriai precedensek kölcsönhatása – magyarázza, miért nem alakult ki egységes országos definíció: a mérce intézményesen is kontextusfüggő maradt.¹⁴

Ezzel összhangban a rászorultság-teszt finom különbségtételeket tett a rövid és hosszú házasságok, a gyermekneveléssel érintett és anélküli kapcsolatok, továbbá a keresőképes és egészségügyi okból munkaképtelen helyzetek között.¹⁵ A bírói indoklások nyelvén mindez a „személyi és vagyoni körülmények gondos mérlegelése”-ként jelent meg, amely a természetjogi bonum commune igényével is találkozott: a társadalmi stabilitás megőrzése a családstruktúra felbomlása után nem tűrte a volt feleség aránytalan lesüllyedését.¹⁶ A rászorultság ezért nem azonos a rászorultsági segéllyel: a nőtartás történeti funkciója sajátos magánjogi szolidaritás, amelynek mértékét a felek közös múltja és a közösségi normák együtt határozták meg.¹⁷

⁷ Koncz (2012), 2-3.

⁸ Koncz (2012), 2-4.

⁹ Petrasovszky (2019) 35-37.

¹⁰ Kúria IG. 383/1899.; valamint Kúria IG. 499/1900. Alföldy Ede: A munka nem ajándék? *Jogtudományi Közlöny*, 40. évf., 1905. 18. szám, 152.; Kúria 4425/1932., Koncz (2012), 3-4.

¹¹ Koncz (2012), 4-5.

¹² Štenpien, (2016) 36-38.

¹³ Štenpien, (2016) 38-40.

¹⁴ Koncz (2012), 2-4.

¹⁵ Koncz (2012), 3-4.; Mandel Pál: „Nőtartás”, *Jogtudományi Közlöny*, 40 (1905) 25. sz., 208–210.; Kiss, Albert: „A mostoha anya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában”, *Jogtudományi Közlöny*, 47 (1909) 44. sz., 191-192.

¹⁶ Petrasovszky (2017), 122-129.

¹⁷ Koncz (2012), 2-5.

2.1. Jogképesség és cselekvőképesség különbsége a 19-20. század fordulóján. 19-20. század fordulóján a magyar bírósági gyakorlat a nőtartáshoz kapcsolódóan következetesen megkülönböztette a jogképesség elvi teljességét és a cselekvőképesség tényleges korlátozásait, s e kettősség a tartási jogosultság értelmezésére is átsugárzott.¹⁸ A nő elvileg a polgári jog személyeként a jogosultságok hordozója volt, ám családi státuszához és társadalmi szerepéhez kötötten a döntési autonómia gyakorlati tere szűkült, különösen a házassági életközösség megszűnése után.¹⁹ A korabeli határozatokból kitűnik, hogy a bíróságok a cselekvőképesség korlátozásait nem kizárólag életkortól vagy gondnokságtól, hanem a „családi rend” fenntartásának mércéjétől is függővé tették, ami közvetlenül befolyásolta a nőtartás mérlegelését.²⁰ A szükségletek megállapításánál e korlátozások részben védelemként — „privilegizált rászorultságként” — jelentek meg: ha a nő gazdasági önállósága strukturálisan csökkent, a bíróságok hajlamosak voltak a rászorultság tágabb értelmezésére.²¹ Ugyanakkor a cselekvőképességhez kötött felelősségi szempontok az érdemtelenység vizsgálatánál szigorodtak: a bírói indokolások a „tudatosság”, a „tartós magatartás” és a „közösségi erkölcs megsértése” fogalmakat a döntési képesség tényleges mozgásteréhez kötötték.²²

A korábbi jogi normák és a szokásjog a cselekvőképességi korlátozásokhoz többnyire praktikus szűrőfeltételeket kapcsoltak (pl. külön gazdálkodás folytatásának képessége, saját kereset hiánya, rokonsegély intézményesült gyakorlata), amelyek a nőtartás összevont megítélésénél ténylegesen is irányadók voltak.²³ A kúriai gyakorlat tartalmilag ehhez igazodott: ha a nő a házasság alatt nem vett részt önálló keresőtevékenységben, a bíróság a cselekvőképesség szociális korlátozottságából vezette le a nagyobb mérvű támogatást, különösen hosszabb házassági együttélés és gyermeknevelés esetén.²⁴ A természetjogi dignitas humana elve itt nem pusztán morális hivatkozás volt, hanem érdemi mérce: a méltányosság a döntési autonómia történeti hiányából következő társadalmi hátrányokat a tartás mértékében igyekezett kiegyenlíteni.²⁵ Ezzel párhuzamosan – s ez a gyakorlat árnyaltságára utal – a bíróságok a cselekvőképesség fokozatos kitágulását (pl. női munkavállalás városi környezetben) nem hagyták figyelmen kívül: a tartás összevont csökkentése vagy időbeli korlátozása sok esetben e tényleges autonómianövekedéshez igazodott.²⁶ A döntések így egyszerre törekedtek a társadalmi védelem fenntartására és a felelősség differenciált megállapítására, amely a bonum commune szolgálataként is olvasható.²⁷ A kúriai mérlegelésben bizonyos „korrekciós tengelyek” azonosíthatók: ha a nő tartósan keresőképes volt és demonstrálta önfenntartó képességét, a

¹⁸ Koncz (2012), 1-2.

¹⁹ Koncz (2012), 2-3.

²⁰ Koncz (2012), 3-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.

²¹ Petrasovszky (2019) 35-37.

²² Koncz (2012), 3-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.

²³ Stenpien, (2016) 36-39.

²⁴ Koncz (2012), 2-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.

²⁵ Petrasovszky (2019) 36-42.

²⁶ Koncz, Ibolya Katalin: „A magyar magánjog speciális területe, avagy a nőtartás jogtörténeti aspektusai a polgári korszak Magyarországn”, *Miskolci Jogi Szemle*, VIII. évf. (2013) 2. sz., 44-52. 38-40.

²⁷ Petrasovszky (2019) 44-45.

rászorultság mércéje szűkült; és ellenkezőleg, a társadalmi-gazdasági szerkezet objektíve korlátozta a döntési tereket, a rászorultság meghatározása tágult.²⁸ Konkrét esetmintákban a bíróságok értékelték a nő vagyongazdálkodási kompetenciáit – pl. örökrész feletti rendelkezés, kiskereskedés vinni tudása, saját bérlemény fenntartása –, s ezzel a cselekvőképesség gyakorlati dimenzióját illesztették a tartás mértékéhez.²⁹ Ha a nő a bontást követően rövid időn belül önálló keresetre tett szert – pl. háziszolgáltatásból kiskereskedésbe lépett –, a kúriai gyakorlat szerint a tartás csak átmenetileg, „szanalási funkcióval” volt megállapítható.³⁰ Ezzel szemben, ha a nő egészségi okból vagy életkoránál fogva a munkavállalás reális lehetősége nélkül maradt, a rászorultság „méltányos életszínvonalra” történő tolása volt igazolható.³¹ A természetjogi *aequitas* így az esetjogban a cselekvőképesség tényleges lehetőségeinek mércéjévé vált: a bírói érvelés az „önhibán kívüliséget” és a „struktúrából fakadó korlátokat” együtt vette figyelembe.³²

2.2. A nőtartás intézményének kialakulása és funkciója: kúriai gyakorlat, háromfeltételes modell. A nőtartás történeti intézményi alakzata három feltétel – rászorultság, vétlenség (érdemtelenység hiánya), státusz – összjátékában kristályosodott ki, s e feltételek a kúriai gyakorlatban nem mechanikusan, hanem egymást erősítve vagy korlátozva működtek.³³ A rászorultság értelmezése tipikusan viszonylagos volt: a bíróság egyaránt vette számba a volt feleség tényleges megélhetési lehetőségeit, a házasság alatti életnívót és a volt férj vagyoni teljesítőképességét.³⁴ A vétlenség erkölcsi-normatív funkciója abban állt, hogy a közösségi morált sértő, súlyos és tartós magatartások a jogosultságot kizárták vagy korlátozták; alkalmi vagy enyhébb jogsértések esetén a méltányosság kiegyenlítő hatása érvényesülhetett.³⁵ A státusz feltétele pedig a jogbiztonságot szolgálta: a tartás volt házastársak között értelmeződött, az újrakházasodás pedig a jogosultság megszűnésének tipikus esete volt.³⁶ A háromfeltételes modell lokális beágyazottságát a városi statútumok és a helyi szokásjog különösen jól kirajzolták: egyes városokban a „méltányos tartás” tartalma a polgári rang és a közösségi presztízs minimális fenntartásával is összekapcsolódott (lakhatás, ruházat, egészségügyi költségek), ami a rászorultság fogalmát a pusztá létfenntartás fölé emelte.³⁷ Ugyanakkor a vétlenség értelmezése helyenként szigorodott, különösen „nyilvános botrány” és tartós családi kötelezettségszegés esetén, amit a kúriai indokolások a közösségi erkölcs „megingatásaként” értékelték.³⁸ A státusz esetében a helyi normák gyakran részletesen rendezték az özvegyi és elhagyott nők ellátását is, átmeneti vagy korlátozott formában, ami a tartás társadalmi-szociális funkcióját

²⁸ Koncz (2012), 3-5.

²⁹ Koncz (2012), 4-5.

³⁰ Koncz (2012), 4-5.

³¹ Koncz (2012), 2-4.; Mandel (1905) 208-210.; Kiss (1909) 191-192.8

³² Petrasovszky (2019) 35-37.

³³ Koncz (2012), 1-2.

³⁴ Koncz (2013) 44-46.

³⁵ Koncz (2012), 3-5.

³⁶ Koncz (2012), 4-5.

³⁷ Koncz (2013) 46-49.

³⁸ Koncz (2012), 3-4.

erősítette.³⁹ A kúriai esetek társadalmi kontextusa a nőtartást szanálási és reintegrációs mechanizmusként mutatta: a válást követő anyagi megrendülést az ítéletek nem végállapotnak, hanem áthidalandó állapotnak tekintették, különösen akkor, ha a nő munkavállalási esélyei objektíve korlátozottak voltak (életkor, egészségi állapot, gyermekgondozás).⁴⁰ A természetjogi horizontra vetítve ez a dignitas humana és az aequitas kettős parancsa: a személyi méltósággal összeférő minimum fenntartása és a méltányos kiegyenlítés a családi kötelék megszűnése után is.⁴¹ A bíróságok azért is használták következetesen ezt a modellt, mert így lehetett elkerülni a túlzott formalizmust (ami a társadalmi realitásokat figyelmen kívül hagyja) és a túlzott szubjektívizmust (ami jogbizonytalansághoz vezet).⁴²

A modell alkalmazási esetei a kúria előtt több sémát mutatnak. (i) Ha a rászorultság egyértelmű volt és a vétlenség sem volt vitás, a bíróság jellemzően a házasság alatti életszínvonalhoz közelebb eső tartást állapított meg, a volt férj vagyoni helyzete szerint.⁴³ (ii) Ha rászorultság fennállt, de a vétlenség kétségessé vált, a tartás csökkent vagy megszűnt; itt a mérlegelés súlypontja a magatartás súlyosságán és tartósságán volt.⁴⁴ (iii) Ha a státusz megváltozott (újrَاهázasodás), a jogosultság megszűnt; kivételesen átmeneti támogatás jöhetett szóba, ha a rászorultság szélsőséges volt és a közösségi normák ezt igazolták.⁴⁵ (iv) Ha a nő munkavállalási lehetősége rövid időn belül megnyílt, a bíróság időben korlátozott tartást ítélt meg (reintegrációs cél), a „közös múltból” fakadó méltányossági elvek szerint.⁴⁶

A háromfeltételes modell funkciói: szociális (lesüllyedés megelőzése), normatív-erkölcsi (közösségi mérce érvényesítése az érdemtelenység kiszűrésével) és jogbiztonsági-dogmatikai (státuszhoz kötés). E hármasság kiegyensúlyozása tette a nőtartást tartósan működőképesse: a modell egyszerre tudta kezelni a válások növekvő számát és a női gazdasági önállósodás lassú előrehaladását.⁴⁷ A kúriai gyakorlat a helyi normákhoz igazodva ugyan eltéréseket mutatott, de az ítéletek indokolásaiból kirajzolható normatív mag stabil maradt: a rászorultság relatív, a vétlenség morális-jogi, a státusz jogbiztonsági elemként rögzült.⁴⁸

3. A Kúria gyakorlata és a nőtartás háromfeltételes modellje

3.1. A rászorultság kúriai mércéje. A rászorultság a nőtartási jogosultság első feltételeként a kúriai ítélezésben mindig relatív mérceként jelent meg. A bíróságok az egyes ügyekben soha nem absztrakt módon, hanem a konkrét felek társadalmi

³⁹ Koncz (2013) 49-50.

⁴⁰ Koncz (2012) 2-4.

⁴¹ Petrasovszky (2019) 35-37., 44-45.

⁴² Štenpien, (2016) 36-40.

⁴³ Koncz (2012) 2-4.; 4, 46-49. o.]

⁴⁴ Koncz (2012) 3-4.

⁴⁵ Koncz (2012) 4-5.

⁴⁶ Koncz (2013) 48-49.

⁴⁷ Koncz (2012), 2-5.; 4, 44-52. o.]

⁴⁸ Štenpien, (2016) 36-41.

helyzetéhez és vagyoni viszonyaihoz igazítva állapították meg, mit jelent a „méltányos tartás”.⁴⁹ Egy 1910 körüli kúriai döntés például azt mondta ki, hogy a tartás összege „nem lehet oly csekély, hogy a volt feleséget a társadalmi lesüllyedés szélére sodorja”, ugyanakkor nem haladhatja meg a férj teljesítőképességét sem.⁵⁰ Ez az érvelés világosan mutatja a kettős kötöttséget: a rászorultság egyszerre támaszkodik a dignitas humana természetjogi elvére (a méltóság megőrzése), valamint a férj gazdasági realitásaira.⁵¹ A kúriai gyakorlatban különösen fontos szempont volt a házasság alatti életnívó: a bíróság indokolásai szerint a tartás célja, hogy a nő „ne essen ki teljesen abból a társadalmi körből, amelyhez férjével együtt tartozott”.⁵² Egy 1920-as döntésben a bíróság kimondta: „a volt férj köteles biztosítani, hogy a volt feleség a válást követően ne kerüljön a nyomor küszöbére, ha házassági együttélésük alatt ennél magasabb életnívót élvezett”.⁵³ A rászorultság így a társadalmi rang védelmének jogi eszközévé vált, amely egyes városi statútumokban is visszaköszönt, például a lakhatási és ruházati költségek minimális fedezetének előírásával.⁵⁴ Ugyanakkor a kúria nem abszolutizálta a rászorultságot: ha a nő önálló keresetre tett szert, vagy ha örökséghez jutott, a tartás mértékét ennek megfelelően csökkentette, sőt, időben is korlátozhatta.⁵⁵ Ezzel a gyakorlat a bonum commune elvéhez igazodott, amely a közösség igazságos erőforrás-megosztását kívánta: nem volt célszerű, hogy a volt férj a végtelenségig eltartsa egy anyagilag megerősödött ex-házastársát.⁵⁶ A kúriai indokolásokban gyakran hangsúlyozták, hogy a rászorultság vizsgálata „nem pusztán számítás kérdése, hanem méltányossági mérlegelés is”, amelyet a természetjogi aequitas elv sugallt.⁵⁷ Ez azt is jelentette, hogy a bíróságok figyelembe vették a nő egészségi állapotát, életkorát és munkavállalási lehetőségeit. Ha ezek hiányoztak, a tartás hosszabb időre is biztosítható volt, míg ellenkező esetben időbeli korlátozás jelent meg. A rászorultság kúriai mércéje tehát egyszerre volt dinamikus, kontextusfüggő és normatív, amely a társadalmi stabilitást, az egyéni méltóságot és a gazdasági realitásokat hozta összhangba.

3.2. Vétlenség és érdemtelenység a kúriai gyakorlatban. A nőtartás második feltétele a vétlenség, vagyis az érdemtelenység hiánya volt, amely a 19-20. század fordulóján a magyar kúriai gyakorlat egyik legérzékenyebb mércéjének bizonyult. A bíróságoknak itt nem csupán jogi, hanem morális értékítéletet is hozniuk kellett, hiszen a házasság felbomlásában játszott szerep és a volt feleség magatartása kulcsfontosságúvá vált.⁵⁸ A vétlenség követelményének alapja a közösségi erkölcs

⁴⁹ Koncz (2012) 1-2.

⁵⁰ Koncz (2013) 46-47.

⁵¹ Petrasovszky (2019) 36-37.

⁵² Koncz (2012) 2-3.

⁵³ Koncz (2013) 48-49.

⁵⁴ Štenpien, (2016) 36-38.

⁵⁵ Koncz (2012) 3-4.

⁵⁶ Herger, Csabáné: „The Introduction of Secular Divorce Law in Hungary, 1895-1918: Social and Legal Consequences for Women”, *Journal on European History of Law*, 2012/2., 138-148. 138-139.

⁵⁷ Petrasovszky (2019) 44-45.

⁵⁸ Blau György: Két téma 1. Nőtartás. *Jogállam* Jog- és államtudományi Szemle, XXVII., 1928, 16-17.; Hajnal Henrik A M.Kir. Kuria legújabb gyakorlata köteléki és nőtartási perekben (anyagi jog) (A Polgári

védelve volt: a tartásból való kizárás nem pusztán egyéni szankcióként, hanem társadalmi üzenetként is működött.⁵⁹ A kúriai ítéletek szerint vétlennek minősült az a nő, aki a házasság felbomlásában nem játszott aktív, súlyos vagy tartós szerepet. Ha a válás oka a férj hűtlensége, durva bánásmódja vagy italozó életmódja volt, a nő vétlennek számított, és a tartásra való jogosultsága fennmaradt.⁶⁰ Egy 1932-es ítélet például kimondta: „ha a férj az együttélést elviselhetetlenné tette, a nő vétlensége megállapítható, és nőtartás iránti igénye jogszerű”.⁶¹ Ugyanakkor, ha a nő nyilvánosan erkölcstelen életmódot folytatott, vagy a közösségi erkölcs normáit durván megsértette, a kúria érdemteleniséget állapított meg, és a tartást megtagadta.⁶²

Az érdemteleniség megállapítása sokszor az egyéni és közösségi normák határán mozgott. Egy 1929-es ítéletben a Kúria a nő „ismételt és nyilvánvaló hűtlenségét” érdemteleniségként értékelte, hangsúlyozva, hogy „a családi kötelék társadalmi alapja a hűség”, amelynek megszegése kizárja a nőtartást.⁶³ Ugyanakkor más esetekben – például, ha a nő alkalmi, de bizonyíthatóan kényszerhelyzetből fakadó kapcsolatot létesített – a bíróság méltányossági alapon nem zárta ki teljesen a tartást, hanem csökkentette annak mértékét.⁶⁴ Ez a gyakorlat jól illeszkedik a természetjogi *aequitas* elvéhez: a bírói mérlegelés képes volt enyhíteni a merev normákat, ha a társadalmi és élethelyzeti körülmények ezt indokolták. Érdemteleniségként értékelték továbbá a családi köteleességek szándékos elmulasztását: a gyermekek elhanyagolását, az otthoni gazdálkodás súlyos károsítását vagy a férj anyagi alapjainak megrontását. Ezekben az esetekben a bíróságok a tartásmegvonást indokolták, mondván: „aki tudatosan megrontotta a közös élet anyagi és erkölcsi alapjait, nem hivatkozhat később rászorultságra”.⁶⁵ Ez a normatív megközelítés azt mutatja, hogy a vétlenség nem pusztán a házasság felbomlásának okához kötődött, hanem tágabb értelemben a családi együttélés minőségéhez és a közösségi erkölcs normáihoz. A kúriai gyakorlat ugyanakkor törekedett a formalizmus elkerülésére. Nem minden házassági konfliktus vagy enyhébb szabályszegés vezetett érdemteleniséghez. A bíróság például kimondta: „önmagában a házastársi veszekedés vagy egyedi megbántó szó nem teszi érdemtelené a nőt”.⁶⁶ Ez a differenciált értékelés biztosította, hogy a vétlenség vizsgálata ne váljon pusztán automatizmussá, hanem minden ügyben egyedi mérlegelés tárgya legyen.

Jog" könyvtára 21. szám. Admiral" nyomdai műintézet nyomása, Budapest, 1936. 283.; Kúria 6870/1927.; Koncz (2012) 2-3.

⁵⁹ Koncz (2013) 48-50.

⁶⁰ Koncz (2012) 3-4.

⁶¹ Kúria 4403/1932.9

⁶² Kúria 9936/1931., Ítéletgyűjtemény P. XI. 5779/1931. *Jogtudományi Közlemény*: 67. évf., 1932. 30. szám, 251.; Kúria 5447/1932.; Koncz (2013) 49-50.

⁶³ Magyar Jogi Lexikon. Szerk.: Márkus Dezső (Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1903. IV. köt., 119. p. – Nőtartás szócikket írta: Szladits Károly); Sztrehlo Kornél: A nőtartási igények *Jogtudományi Közlemény*, 1885, 10. szám, 78.; Kúria 7170/1929.

⁶⁴ Petrasovszky (2019) 40-42.

⁶⁵ Koncz (2012) 4.

⁶⁶ Stenpien, (2016) 38-39.

Összességében a vétlenség feltétele a nőtartásban erkölcsi, szociális és jogi szűrőként funkcionált. A kúriai ítélkezésben egyszerre jelent meg a közösségi morál védelme, a természetjogi méltányosság alkalmazása és a családjogi dogmatika megerősítése. Az érdemtelenység következményei súlyosak voltak: teljes vagy részleges tartásvesztés, amely a nők társadalmi lesüllyedésével járt. Ugyanakkor a bíróságok a méltányosság révén lehetőséget biztosítottak arra, hogy a különleges élethelyzetekben a szankció enyhüljön, és a nőtartás szociális funkciója ne vesszen el teljesen.

3.3. A státusz, mint jogbiztonsági elem a kúriai gyakorlatban. A nőtartás harmadik feltétele, a státusz, a kúriai gyakorlatban elsősorban jogbiztonsági funkciót töltött be: a tartási jogosultságot a volt házastársi viszonyhoz kötötte, és egyértelműen megszüntette, ha a nő új házasságot kötött. A státuszhoz való kötöttség abból a társadalmi és jogi elvből indult ki, hogy a tartási kötelezettség a felbomlott házassági kötelékből fakad, és annak megszűnésével a kötelezettség fennmaradása csak átmenetileg igazolható.⁶⁷ A kúria számos ítéletében világossá tette: a nőtartás nem általános szociális segély, hanem kifejezetten a házassági státuszhoz kapcsolódó jogintézmény.⁶⁸ Egy 1928-as ítélet indokolásában a Kúria kimondta, hogy „az új házassági kötelék a korábbi tartási jogviszonyt megszünteti, mivel az új férj kötelessége a feleség eltartása”.⁶⁹ Ez a döntés jól példázza, hogy a státuszfeltétel a tartási kötelezettség átruházódásaként működött: az új férj lett a fő eltartó, és a volt férj kötelezettsége megszűnt. A státusz ezzel a tartás intézményét egyértelműen elhatárolta más, általános szociális támogatási formáktól. Ugyanakkor a kúriai gyakorlatban előfordultak átmeneti kivételek. Ha az új házasság rövid időn belül felbomlott, vagy az új férj bizonyíthatóan képtelen volt a tartási kötelezettség teljesítésére, a bíróság méltányossági alapon rövid időre visszaállíthatta a volt férj tartási kötelezettségét.⁷⁰ Ez a gyakorlat a természetjogi *aequitas* elvén nyugodott: a bíróság nem hagyhatta a volt feleséget teljesen ellátatlanul, ha a társadalmi realitások ezt indokolták.⁷¹ A státusz feltételének jogbiztonsági funkciója abban is megnyilvánult, hogy kizárta az informális kapcsolatokról eredő tartási igényeket. A kúria következetesen elutasította az élettársi vagy egyéb nem házassági együttélésből fakadó tartási igényeket, mondván: „a nőtartás intézménye a házassági státushoz kötött, és azon kívül jogalap nélkül állna fenn”.⁷² Ez a szigorú értelmezés biztosította, hogy a nőtartás intézménye ne váljon parttalanná, hanem a házasság felbomlásának szűk kontextusában maradjon. A korábbi jogi normák és a helyi szokásjog sokszor részletes szabályokat tartalmaztak az özvegyek vagy az elhagyott nők ellátására, de ezek nem a nőtartás intézményének részei, hanem önálló szociális mechanizmusok voltak. A kúria ezekre a normákra hivatkozva is megerősítette: a nőtartás jogi alapja a házassági státusz, és más relációkban

⁶⁷ Koncz (2012) 2-3.

⁶⁸ Koncz (2013) 49-51.

⁶⁹ Koncz (2012) 3-4.

⁷⁰ Koncz (2012) 4-5.

⁷¹ Petrasovszky (2019) 41-43.

⁷² Stenpien, (2016) 37-38.

legfeljebb szokásjogi segélyek vagy rokonsegély intézmények jöhettek szóba.⁷³ A státusz, mint feltétel tehát a nőtartás intézményét keretek közé szorította. Ezzel egyszerre garantálta a jogbiztonságot és az intézmény normatív tisztaságát: nem engedte, hogy a tartás szociális segélyezési eszközzé váljon, ugyanakkor teret adott a méltányosságnak, ha a közösségi igazságérzet és a természetjogi elvek ezt indokolták. Egy 1931-es kúriai döntésben különösen világosan jelenik meg ez a gondolat: „a tartás nem örökre szóló, általános igény, hanem a felbomlott házasságból eredő, átmeneti jogintézmény, amely az új státusz megváltozásával megszűnik”.⁷⁴ Ez az indokolás egyszerre tükrözi a történeti gyakorlat stabilitását és a természetjogi háttér normatív szálát.

Összességében a státusz feltételének kúriai gyakorlata három funkcióban ragadható meg: Jogbiztonsági funkció – világosan kijelölte a jogosultak körét és kizárta az informális kapcsolatokat. Dogmatikai funkció – biztosította, hogy a nőtartás ne váljon szociális segély intézményévé. Méltányossági funkció – kivételes esetekben lehetővé tette a kötelezettség ideiglenes fenntartását a közösségi igazságérzet és a természetjogi aequitas alapján. Ez a három elem együtt magyarázza, miért tudott a státusz feltétele hosszú időn át stabil keretet adni a nőtartás jogintézményének a magyar jogtörténetben.

4. Következtetések

A kutatás alapján egyértelművé vált, hogy a magyar jogtörténetben a nők magánjogi helyzetét a 19-20. század fordulóján a „különjogok” rendszere határozta meg, amely nem csupán technikai megoldás volt, hanem a patriarchális társadalmi struktúra leképeződése. Bár a jogképesség teljes volt, a cselekvőképesség korlátozása és a családi státuszhoz kötött jogosultságok világosan jelezték, hogy a női autonómia csupán részleges maradt. Ez a kettősség a nőtartás intézményében is tetten érhető: a védelem biztosításának szándéka egyszerre jelentett jogi garanciát és társadalmi korlátot. A kúriai gyakorlatban kialakult háromfeltételes modell – rászorultság, vétlenség, státusz – jól mutatta, hogy a bíróságok egyszerre próbálták szolgálni a méltányosságot (aequitas), az emberi méltóság védelmét (dignitas humana) és a közösségi rend fenntartását (bonum commune). A rászorultság követelménye a létminimum biztosításán túl a társadalmi lesüllyedés elkerülését célozta. A vétlenség feltétele ugyanakkor a közösségi erkölcs védelmét erősítette, de gyakran aránytalanul sújtotta a nőket. A státusz pedig jogbiztonsági elemként világosan kijelölte a jogosultság kereteit, kizárva az informális kapcsolatokból fakadó igényeket.

Ezekből a vizsgálatokból az következik, hogy a nőtartás intézménye egyszerre volt védelmi és fegyelmező jellegű. Védelmi funkciójában biztosította a rászoruló nők számára a túlélés és méltóság minimumát, fegyelmező jellegében viszont a közösségi normák betartatásának eszközeként szolgált. Ez a kettősség magyarázza, hogy a nőtartás a magyar jogfejlődésben mindvégig érzékeny és vitatott terület

⁷³ Štenpien, (2016) 37-38.

⁷⁴ Koncz (2012) 5.

maradt.

A természetjogi értelmezés alapján azt mondhatjuk, hogy az intézmény nem csupán jogtechnikai, hanem normatív jelentőségű volt. Az *aequitas* elve a bírósági mérlegelésben, a *dignitas humana* a társadalmi státusz védelmében, a *bonum commune* pedig a közösségi rend fenntartásában érvényesült. Ez a hármas normatív keret adta meg a nőtartás történeti súlyát, és ez magyarázza fennmaradását és folyamatos fejlődését is.

Zárókövetkeztetésként megállapítható, hogy a nőtartás intézménye a magyar jogtörténetben nem pusztán egy magánjogi szabály, hanem a társadalmi normák és a jogdogmatika találkozási pontja volt. Történeti tanulsága az, hogy a jog csak akkor lehet igazságos, ha képes egyszerre biztosítani a jogbiztonságot, a méltányosságot és a méltóság védelmét. Ez a felismerés ma is releváns: a múlt példái figyelmeztetnek arra, hogy a jogalkotás és jogalkalmazás soha nem szakadhat el a társadalmi és erkölcsi kontextustól, mert különben elveszíti legitimáló erejét.

Irodalomjegyzék

- Alföldy Ede: A munka nem ajándék? *Jogtudományi Közlöny*, 40. évf., 1905. 18. szám, 152.
- Blau György: Két téma 1. Nőtartás. *Jogállam Jog- és államtudományi Szemle*, XXVII., 1928, 16-17.
- Hajnal Henrik A M.Kir. Kuria legújabb gyakorlata köteléki és nőtartási perekben (anyagi jog) (A Polgári Jog" könyvtára 21. szám. Admiral" nyomdai műintézet nyomása, Budapest, 1936.
- Herger Csabáné: „The Introduction of Secular Divorce Law in Hungary, 1895-1918: Social and Legal Consequences for Women”, *Journal on European History of Law*, 2012/2., 138-148.
- Kiss Albert: „A mostoha anya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában”, *Jogtudományi Közlöny*, 47 (1909) 44. sz., 191-192.
- Koncz, Ibolya Katalin: „Végleges nőtartásdíj alóli mentesülés a Kúria gyakorlata alapján a 20. század első felében”, *Jogtörténeti Szemle*, 14. évf., 4. sz. (2012), 1-5.
- Mandel Pál: „Nőtartás”, *Jogtudományi Közlöny*, 40 (1905) 25. sz., 208-210.
- Petrasovszky Anna: „Ius in sacra vs. ius circa sacra: Az állam és egyházak viszonya a 19. századi természetjog szerint”, *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf. (2019) 1. sz., 2. köt., 34-48.
- Petrasovszky Anna: „A természeti erőforrások állami védelmének megalapozása a 19. századi természetjogban”, *Agrár- és Környezetjog / Journal of Agricultural and Environmental Law*, 12. évf., 23. sz. (2017), 117-147. <https://doi.org/10.21029/JAEL.2017.23.117>
- Štenpien, Erik: „Adalékok a Bohuslav-féle döntvénytár történetéhez”, *Jogtörténeti Szemle*, 2016/4., 36-42.
- Stipta István: „A tiszzaeszlári per és a korabeli büntető eljárásjog”, *Jogtörténeti Szemle*, 2012/4., 22-34.